

УДК 378.147:811.111

Тетяна Саковська

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

У статті аналізуються та висвітлюються основні особливості підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурного виховання учнів. Акцентується увага на вимогах щодо рівня компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, його здатності до створення ситуацій міжкультурного спілкування.

Ключові слова: *підготовка майбутніх учителів, міжкультурне спілкування, міжкультурне виховання, міжкультурна взаємодія, соціокультурні зв'язки, навчальні комунікативні ситуації.*

В статье анализируются и раскрываются основные особенности подготовки будущих учителей иностранного языка к межкультурному воспитанию учащихся. Акцентируется внимание на требованиях относительно уровня компетентности будущего учителя иностранного языка, его способности к созданию ситуаций межкультурного общения.

Ключевые слова: *подготовка будущих учителей, межкультурное общение, межкультурное воспитание, межкультурное взаимодействие, социокультурные связи, учебные коммуникативные ситуации.*

This article analyzes and highlights the main features of preparing future foreign language teachers to intercultural education of students. Attention is accented on the requirements for the competence of future foreign language teachers, their ability to create the situations of intercultural communication.

Key words: *preparation of future teachers, intercultural communication, intercultural education, intercultural cooperation, social and cultural ties, educational communicative situations.*

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття світ сприймається як величезна система, що змінюється, усередині якої відбуваються перетворення всіх сторін людського життя, у тому числі й міжкультурної взаємодії. Так, в Україні у період трансформації суспільного та економічного розвитку виникає потреба радикальних змін у сфері освіти. У зв'язку із реформуванням системи вищої освіти спостерігається підвищення рівня вимог до підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців із високим рівнем готовності до професійної діяльності. Розвиток і функціонування освіти зумовлюються чинниками, умовами та принципами існування суспільства, а тому числі й принципом культуровідповідності, що передбачає навчання в контексті культур, уважне вивчення цінностей своєї та іншомовної культур як необхідності формування людини майбутнього. Тому інтеграція освіти й культури визначається провідним принципом реформування сучасної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій педагогічній літературі достатня увага приділяється проблемі професійної підготовки вчителя¹ розроблено її науково-теоретичні та методичні засади (Н.Дем'яненко, В.Семиченко, Н.Кузьміна, О.Абдуліна, Ф.Гоноболін, С.Вершловський, М.Євтух, В.Сластьонін та ін.), створюються навчальні ситуації міжкультурної комунікації (А.Алхазішвілі, Є.Митецька, О.Леонт'єв, А.Гордєєва, Ю.Пассов, С.Рубінштейн, Г.Рогова, М.Аріян, В.Артемов, В.Бухбіндер, І.Бім, М.Вайсбурд, О.Вишневський, А.Хорнбі, Г.Палмер, Ф.Френч та ін.), а також досліджується значення міжкультурного виховання учнів (В.Гурмаза). Над створенням навчальних комунікативних ситуацій щодо подолання культурних бар'єрів та стереотипів у навчальному процесі працювали: Ю.Пассов, С.Гапонова, О.Соловійова, Ю.Кузьменко, О.Добра, С.Литвин, Ю.Семенчук, Л.Яковенко, О.Кривцова, К.Морроу, А.Оллрайт, Р.Елліс, Дж.Ашер, К.Джонсон, К.Джоунз, У.Лі та ін.

Над проблемою міжкультурної комунікації та діалогу культур у своїх дослідженнях працювали А.Полякова, В.Фурманова, Т.Астафурова, С.Должнікова, О.Часник та ін. Дослідження проблеми міжкультурного виховання як необхідної умови його успішної взаємодії з полікультурним середовищем представлені у працях зарубіжних учених (М.Байрам, М.Беннетт, Н.Брукс, Х.-У.Канг, С.Келлі, К.Крамш, Р.Лафает, Х.Сілі, Х.Тейлор, М.Хаммер, Р.Хенві, Д.Хоффман та ін.). Внесок вищезазначених учених є надзвичайно цінним, оскільки аналіз їхніх праць та досліджень допомагає систематизувати нагромаджені знання щодо проблем підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурного виховання учнів. На сьогоднішній день питання про міжкультурне виховання дедалі частіше зустрічається в різноманітних літературних газетах та журналах, а також широко представлене у впровадженні проектів інформаційно-провідних шкіл, об'єднань, товариств, компаній, соціально-педагогічних закладів або різноманітних фірм. Однак детальне вивчення та аналіз науково-теоретичної та методичної літератури дозволяє зробити висновок, що процес підготовки майбутніх учителів іноземної

мови до міжкультурного виховання учнів є недостатньо вивченим, що, у свою чергу, є перешкодою на шляху до вдосконалення процесу навчання й оволодіння іноземною мовою. Відсутність готовності до сприйняття іншомовного способу мислення, толерантності та поваги до інших культур, недостатньо розвинені комунікативні вміння щодо подолання мовних і культурних бар'єрів свідчать про низький рівень підготовки вчителів іноземної мови до міжкультурної комунікації та виховання учнів.

Мета написання статті – розкриття особливостей підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурного виховання учнів.

Виклад основного матеріалу. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. підкреслюється необхідність виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу. У зв'язку з цим змінюються і функції вчителя, його діяльність орієнтується на створення умов для саморозвитку суб'єктів учіння, формування й розвитку потреб та здібностей суб'єкта навчального процесу. За цих обставин метою реформи вищої освіти на нових законодавчих і методологічних засадах є досягнення якісного рівня професійної підготовки фахівця у вищій школі, створення принципово нового підґрунтя для розвитку особистості вчителя, здатного до роботи в певному соціокультурному просторі. Однак рівень професійної підготовки сучасного вчителя не задовольняє потреб сьогодення, а численні її зміни не дозволяють принципово покращити якість практичної підготовки майбутніх учителів.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. в Україні створено систему безперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України не лише державною мовою, а й можливістю опановувати іноземні мови. Сьогодні студент ВНЗ має широкий спектр можливостей професійного обміну з представниками інших культур, а сучасний школяр – іншомовного спілкування зі своїми однолітками з країн, мова яких вивчається. Нове призначення іноземної мови спричинило необхідність зміщення акцентів і в підготовці вчителів. Перед університетською наукою постала проблема приведення теорії й практики навчання відповідно до потреб сучасності. Однак спостереження, бесіди і спеціально проведена діагностика вчителів іноземної мови показали, що на практиці намітилися негативні тенденції, які проявляються у нерівномірності сформованості окремих компонентів професійної компетентності, дидактофобії, стереотипності у підходах до організації навчання іноземної мови в нових полікультурних умовах. Невисокий рівень професійної компетентності не дозволяє педагогу повною мірою реалізувати свою культурно свідому роль у побудові навчального і виховного середовища в школі, яке б спонукало учнів до діалогу культур, орієнтувало на соціально значущі духовно-естетичні цінності.

На сучасному етапі підготовки майбутніх учителів іноземних мов до професійної діяльності важливим є вміння користуватися мовою відповідно до умов соціокультурного середовища носіїв цієї мови. Сьогодні перед майбутнім учителем іноземних мов постає вимога наявності високого рівня сформованості пізнавальної та комунікативної культури особистості, його готовності до міжкультурного виховання учнів, спрямованого на передачу знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми вербальної та невербальної комунікації її носіїв, формування вміння вести діалог культур. Для цього майбутній фахівець повинен постійно перебувати у творчому пошуку нової інформації, розвивати свій інтелект та творче мислення, бути активним та ініціативним.

На сьогоднішній день розв'язання проблеми професіоналізації підготовки вчителя пов'язане з науковим обґрунтуванням і практичним удосконаленням змісту педагогічної освіти в напрямі більшої збалансованості її складників: загального, спеціального й професійного (педагогічної теорії та практики). Першочерговою розробки потребує база професійних знань учителя, яка має включати не тільки знання концепцій, технологій і володіння педагогічною технікою, а й уміння розвивати й оцінювати свою професійну діяльність [4].

Найважливішим напрямком удосконалення викладання іноземних мов є поглиблення встановлення соціокультурних зв'язків. Останнє у свою чергу проявляється у міжкультурному

вихованні – залученні учнів до досягнень матеріальної та духовної культур та розвитку на цій основі знань іноземної мови.

Дослідниця Я. Михальчук зазначає, що вчитель повинен бути компетентним не лише в межах свого предмету, а й інтегративно обізнаним, здатним розширювати та формувати кругозір учнів, виховувати в них моральні цінності [3]. Вищенаведені вимоги до підготовки вчителя іноземної мови є надзвичайно важливими, адже він повинен не лише навчати іноземної мови, але й знайомити з культурою, традиціями, стилем життя країни, мову якої він викладає. А це нелегке завдання неможливе без здатності вчителя до створення ситуацій міжкультурного спілкування. Створення комунікаційних ситуацій, здійснення діалогу культур сприяють ефективнішому міжкультурному вихованню учнів майбутніми вчителями іноземної мови. Сьогодні виховання розглядається як культуротворчий процес, який дозволяє перетворити людину в носія культури. Такий погляд на виховний та навчальний процеси призводить до зміни навчально-виховних цілей та роботи вчителя іноземної мови загалом. Проголошення широких та гуманістичних цілей виховання виводить на перший план загальнокультурний та духовно-моральний розвиток особистості. Оскільки це під силу лише кваліфікованому вчителю, який володіє не лише знаннями мови, але є знавцем усіх соціокультурних аспектів. Саме тому сучасний навчальний процес оволодіння іноземною мовою, зорієнтований на вивчення іноземної культури, має своєю кінцевою метою закладення міцного підґрунтя – підготовку майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурного виховання учнів.

У процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурного виховання учнів важливим є не лише досягнення найвищого рівня володіння мовою, а й інтегрування особистості у світову спільноту. Процес міжкультурного виховання неможливий без створення ситуацій міжкультурного спілкування. Останнє включає в себе в першу чергу кроскультурний обмін інформацією, але під час спілкування представників різних культур відбувається накладання іноземних культурних та мовних картин світу на рідні, тобто ті, що мають в основі історично та культурно зумовлені поняття. Оскільки ці поняття закладаються нам соціумом, вчитель повинен передбачити та попередити виникнення комунікативних конфліктів та непорозумінь, причиною яких є не мовний бар'єр, а глибинні культурно-понятійні розбіжності у баченні світу націями [6].

Науковець О.Добра акцентує увагу на тому, що «підготовка учнів середньої школи до комунікації на міжнаціональному рівні – таке завдання стоїть перед учителем іноземної мови на сучасному етапі розвитку суспільства [2, с. 12]». Проте, як зазначає А.Гордєєва, це передбачає не лише навчання мовному матеріалові – граматичному, лексичному, фонетичному. Необхідною умовою є саме формування країнознавчої, культурологічної та комунікативної компетенції, без яких неможливо досягти високого рівня міжкультурного спілкування у процесі міжкультурного виховання учнів [1].

Учитель іноземної мови повинен уміти створювати комунікативні ситуації та відповідний кроскультурний мікроклімат, щоб учні легко занурювалися в соціокультурне середовище, тим самим знайомлячись з культурою англomовних країн, зближуючись з її представниками, глибоко усвідомлювали власні культурні традиції, свою національну унікальність та неповторність. А отже, знайомство з культурними особливостями англomовних народів здатне пробудити інтерес до своєї країни та її культурної спадщини, і таким чином сприяти міжкультурному вихованню.

Важливим компонентом у створенні ситуацій міжкультурного спілкування на уроках є «створення навчальних комунікативних ситуацій» [1, с. 8], метою яких є моделювання природних. Методисти поділяють навчальні комунікативні ситуації (НКС) на стандартні та нестандартні.

Незважаючи на те що в основному науковці по-різному оцінюють та розглядають ситуації міжкультурного спілкування, вони дійшли спільного погляду щодо їх ролі в розвитку та формуванні комунікативної компетенції учнів, а через останню – у міжкультурному вихованні. Адже однією з найважливіших функцій створення вчителями таких комунікативних ситуацій на уроках іноземної мови є саме підготовка учнів до контакту з представниками

іншомовних народів, до їх міжкультурної взаємодії як у передбачуваних, так і в непередбачуваних ситуаціях.

На думку російського науковця П.Сисоєва, надзвичайно важливим є створення умов для ефективного діалогу культур, так як досягнення повноцінного та рівноправного міжкультурного діалогу означає «бачити не тільки відмінність, але й схожість у своїй культурі та культурі народу, мова якого вивчається; сприймати різницю як норму співіснування культур у сучасному полікультурному світі; формувати активну життєву позицію, направлену проти культурної нерівності, культурної дискримінації та культурного вандалізму, що процвітають у сучасному полікультурному світі [5, с. 11]».

За таких умов створення ситуацій міжкультурного спілкування можуть не лише полегшити знайомство з іноземною культурною традицією, оволодіти навичками говоріння, але й глибше зрозуміти й усвідомити власну культурну спадщину, таким чином сприяючи міжкультурному вихованню учнів, а саме «культурознавчому збагаченню учнів у контексті двох культур [4, с. 19]». Зокрема Н.Якса зазначає, що міжкультурна складова дає можливість студентам порівняти елементи різних культур із традиціями, звичаями та іншими проявами своєї власної культури, що, у свою чергу, дозволяє сформувати в них толерантність, якість, що дуже так необхідна для життя в новому тисячолітті [7].

Суспільству, що розвивається, потрібні освічені, моральні, компетентні, комунікабельні, підприємливі люди, які можуть самостійно приймати відповідальні рішення, бачити та вирішувати проблеми автономно і в групах, готові та здатні постійно навчатися новому в житті і на робочому місці, самостійно і за допомогою інших знаходити та застосовувати потрібну інформацію, працювати в команді тощо. Найбільш ефективним способом розвитку цих якостей є спільна діяльність науковців, учених, педагогів, представників влади та інших членів спільноти для досягнення спільної мети – підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до сучасних вимог.

Висновки. Таким чином, аналіз сучасних наукових досліджень щодо особливостей міжкультурної взаємодії, соціокультурних зв'язків та навчальних комунікативних ситуацій дозволяє зробити висновок, що сьогодні спостерігається недостатня вивченість даної проблеми, зокрема створення конкретних умов для покращення підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Тому необхідно підвищувати рівень підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурного виховання учнів з урахуванням тих соціокультурних особливостей та умов, які панують на даний час у сучасному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордеева А. Як створювати ситуації міжкультурного спілкування на уроці англійської мови : способи створення навч. проблем. комунікатив. ситуацій / А.Гордеева // Іноземні мови. – 2008. – № 2. – С. 8-11.
2. Добра О.Й. Роль позакласної роботи у здійсненні комунікативних цілей оволодіння англійською мовою / О.Й.Добра // Іноземні мови. – 2008. – №2. – С. 12-13.
3. Михальчук Я. Психолого-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до творчої самореалізації у професійній діяльності / Я.Михальчук // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій : зб. наук. праць; за заг. ред. Л.В. Калініної, О.Є. Антонової. – Вип. 6. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2008. – С. 104-107.
4. Соловцова Э.И. Понятие функциональной социокультурной грамотности в курсе обучения иностранным языкам / Соловцова Э.И., Анурова И.В. // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 2. – С. 17-23.
5. Сысоев П.В. Языковое поликультурное образование / Сысоев П.В. // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 4. – С. 2-14.
6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация : учеб. пособ. / Тер-Минасова С.Г.

– М.: Слово, 2000. – 298 с.

7. Якса Н. В. Соціокультурні чинники підготовки вчителя до міжкультурної взаємодії / Н. В. Якса // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка. – 2006. – Вип. 29. – С. 69-72.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Саковська Тетяна Вікторівна – аспірант кафедри педагогіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 27.11.2012 р.